

Civisme

Ta b

00000000
00000000

Avant - Propos

Ce livre est une introduction au Civisme, et il est destiné aux étudiants de la 6ème étape du programme d'alphabétisation Ngbaka.

N'importe quel autre personne qui s'y intéresse peut le lire avec intérêt.

Il a été écrit juste après la proclamation de la Troisième République par le Président Mobutu Sese Seko. Ainsi cette édition est préliminaire.

Table de matières

1. Dia nu félé kula
2. Mε ka ma wia do citoyen
3. Mε ke citoyen wia we dε ma
4. Democratie mε a ge nde?
5. Gulu democratie
6. M.P.R.
7. Zuma d5l5 li do bēndēlē
8. Les armoiries, la devise et les jours fériés
9. Dεa to mbati ngo nù Zaire
10. F.A.Z. do dεa to gōnō ngbangga
11. Dungu nza 'da Président de la République
12. Dεa na 'da Zaire do ogèle lens

Bureau de Traduction de la Bible
et d'Alphabétisation

B.P. 64

Gemena

juillet 1990

1. Dia nu félé kula

Mɔ hɔ kɔ le, nε mɔ kpa ngo gili owele. Nε nde wele kpo kpo do nu félé kula 'da a boe. Na mε ni, lε nε fa we i ti mε ke owinc kɔ nu félé kula wa wia tε dε ma tε sanga ngba wa ni. Kɔ nu félé kula, nε wa kpa owi ko wi (baa wi do naa wi), do bēnɔ.

1. Mε ke ma wia na owi ko wi wa dε ma:

a) dε sanga ngba wa

Ma wia na baa be do naa be wa kɔ ngba wa, nε wa zele ngba wa kɔ mənɔ vε o dia. Wa wia we gbaka ngba wa fai. Wa wia we dε to takɔ ma gala wa. Wa wia tɔ mbula hɔ ngba wa fala ke mbe nε dε 'danga ni. 'Da fala yangga tabi 'da fala ngamɔ, wa wε tε la ngba wa gɔ.

'Da fala ke mbe kɔ nε o do nɔlɔ zā, nε nde ngba a tε gā 'da nε gɔ. A 'bɔ fala ke 'do nε nyɛlɛ, sε nε a tɔ hɔ a do mbula.

Wa tε pɛsɛ usu lengge 'da nε dε kɔ gele nu félé kula gɔ.

*** Mɔ tɔl5 Efεzε 5:22-25 ***

b) we bēnɔ 'da wa

Baa be do naa be wa wia we be dia dεa to tε wi, do tɔ mbula hɔ bēnɔ 'da wa, takɔ wa o do dia sila. Wa tɔ sε ma do nu wa iko gɔ, nε nde wa be sε ma do dεa to tε wa wele nε.

Ma wia na wa zo mɔ tε bēnɔ 'da wa, nε wa fa 'bɔ cɔ nyɔngɔmɔ hɔ wa, nε wa oso tulu tε wa.

Wa zō na te benc o sa fai, ne wa do dia
kili te wi.

Wa wia we be dea to hā benc 'da wa.

Wa wia we tombo benc 'da wa li wala kelasi
ke zā wa kōa ni.

*** Mo t515 Deut. 6:4-7, Efēze 6:4 ***

2. Ma ka ma wia na obenc wa dz ma:

a) do owi ko wa

Obenc wa wia we kō gane owi ko wa, do yu
kili wa, do de mbulanc 'da wa. Wa dōnggo
'bō okpasa wi vē. Wa wia we gala owi ko wa
ko mbe tonc 'da wa.

'Da fala ke wa ba wuko ni, ne wa wia da toa
mō wa, ne wa 'dafa fala te wa.

b) de sanga ngba wa

Ma wia na obenc wa kō gane ngba wa do onya
wa, ne wa gala ngba wa. Wa te dē sa do
kili te ngba wa go. Ne wa te zū mō 'da
ngba wa go.

*** Mo t615 Efēze 6:1-3 ***

3. Ba ngba wi

Dati ba wuko, ne ma wia na mō yambala dea
to tē a ngboo se. Ne ma wia te me 'bō na,
wuko yambala dea to te wi wili ngboo, se ne
a kō we ba a de. Fala ke ne yāmbalā ngba
ne ngboo go, ko ne wale te ne dō dō we ba
ngba ne iko, ne mbe go ne do 'do, ne ne zo
se na ne zéle ngba ne do dia ne go.

4. Mbili 'dokolo wuko

Hā mbili 'dokolo wuko ma yula gulu. Ndo do
oyaa le gbaa we ho sōe ge, wele ne ba wuko,
ne ma wia na, a hā mbili 'dokolo a do'do,
se ne a si do a de. Gulu ke wa hā mbili
'dokolo wuko we ge nde? Le hā mbili 'do
wuko we gala wele a olo kēnō zē wa dala do
a ni. Ne le i de wena na, oboko wa do to
nu toa 'da owele wa wena: wa mō, so li, gi
mō, zo mo te be ... Ko mō ba a do'do, ne
olo a de wila, ne nde fo 'bō wi de tonc ni
we gala owi ko a bina. Ne owele a wa dungu
sā olo a. Gulu ne a ma wia na, wa hā mō
'dokolo a hā owele a, ne wa de do to olo a
ni.

Zé dati, oyaa le wa ba zi wuko do kpalo,
tabi wa hā zi mbili ngbaka 'do a. Ngangga
ge, wa hā mbili do omō ngo mbili kpi do kpi
'do wukono. Ne le i na, fala kpa mbili
nganda wena. We duzu ma, ma wè na le we
mbili 'do benc 'da le gā wena, o ne wa a
tolo ko magazini go. We gā mbili 'do wuko
ma be kōa zā go. Le de ni, ne nde le ndaka
wi wilino te wa ndaka, ne wa ba se dia wi
wili go.

5. Bē ngba wi

Fala ke wuko do wi wili wa ba ngba wa ia,
ne ma wè 'bō na, wa zele ngalangba 'da
ogelege wino tabi nanc 'da wa, ke wa fa we
'danga sanga ba ngba wi 'da wa ni go. We
duzu ki ni, le t515 Marko 10:6-9. Le i na
bēa ngba wi ma hā 'dā d515 li wena.

Fala ke wi wili kō we bē kēnō e, tabi wuko
kō we bē wili e nde, ne wa ne do bōa ne

dati chef de collectivité, tabi dati commissaire de Zone, ne wa tɔ̄ gulu bɛ̄ ngba wi 'da wa hā a, ne a yambala ngo ne hā ma we, ne a e kɔ̄ a ti mbeti ne se ne wa bɛ̄ ngba wa de.

Aka weno

1. Ma mo wia we də ma a ge nde ?
 - a. Fala ke kene mo də to hā mo o ne ke mo kɔ̄a ni go ni.
 - b. Fala ke wili mo bɛ̄ gənə hā mbili hā mo we oso tulu te mo ni.
 - c. Fala ke zaghālā be 'da mo bɛ̄ gənə da mbula 'da mo ni.
2. Mbula ke mo wia we tɔ̄ hā be zaghālā (be 'da mo tabi gele be) ke a kɔ̄a we ba wuko ni a ge nde?
3. Fala ke be zonga be 'da mo kɔ̄ wili, ne mo we se mbili 'dokolo a ne nde ?
4. Fala ke wi wili do wuko wa kɔ̄ we bɛ̄ ngba wa ni, ne mbula ke mo wia we tɔ̄ hā wa ni a ge nde ?

2. Mo ke ma wia do citoyen (Les droits du citoyen)

1. Be Zaire wia do kpa dɔ̄nggo wi.

Be Zaire v̄é wia te kpa dɔ̄lɔ̄ li do dī p̄ ne ke ma wia do a ni. Gənə kp̄ a wi sā, tabi wi kunda, tabi wi ke a 4 ti mp̄ go, ne nde a wia te kpa dɔ̄lɔ̄ li.

2. Wa wia do zo mo te obe Zaire.

Be Zaire v̄é ke a də to tɔ̄ a o dia ni, ne mbula ngo nū Zaire ma zo se mo tɔ̄ a, do te tolens 'da a, ne a də se tɔ̄nɔ̄ 'da a v̄é də ḡf̄a sila. Wi ke a le to, ne mbula ngo dəa to, ma zo se mo tɔ̄ a. Na me hi wa wé se we zale tɔ̄ a yala iko go.

3. Wa wia te 'bili we hā obe Zaire do bɔ̄lo ne.

Le ke fo wi də bɔ̄lo zu dəa mo kp̄ na bina ni, me a le go. Fala ke wa mba li odia winc do 'dā winc fala ne kpo, ne ngbangga ma te se sanga wa. We sokpo ngbangga ni, ne ma wia na, wa 'bili weno do bɔ̄lo ne ngboo, ne wa te 'bili we mbili go. Wa hā etumbu hā owi də 'dā mənɔ̄, se a ode winc wa kpasa ti kɔ̄ wa de.

4. Ma ke citoyen wia we də ma fala ke wa zele tɔ̄ a do mbana ni.

Fala ke soda zele te mo do mbana, ne mo ne, ne mo da a te Auditorat, ne onwa ngo a wa 'bili se we ni hā mo.

Kp̄ fala ke wi zele te mo wi a Kapita, tabi chef nde, ne mo ne do a 'da onwa ngo a.

Kp̄ fala ke wi zele te mo a kpo nya mo iko nde, ne mo te bi do a go, ne nde mo la a iko.

Aka weno

1. Mo tɔ̄lo mo tale ke ma wia na wa də ma we obe Zaire v̄é ni.
2. Mo tɔ̄lo mo tale ke mo də hā wele we be na mo dɔ̄nggo a dɔ̄ngga ni. Mo tɔ̄lo mo tale ke mo wè te də hā wi ke mo dɔ̄nggo a dɔ̄ngga go ni.

3. Ma ke citoyen wia we de ma
(Les devoirs du citoyen)

1. Ma wia na be Zaire de mbula ngo nūi 'da a, ne a dɔ̄nggo onwa ngo le 'da a.

Mbe ombulanc ko le 'da le:

Ma wia na obe Zaire v̄, wanç wa wia sabels tako ni, wa futà takoe o ne ke mbula 'da le be ma ni.

Ma wia na be Zaire v̄ o do karts citoyen. Ne ma wè na a ele ma ko yali 'da a go. Fala ke wa ba mo, ne nde mo do karts bina, ne wa de se fala i na, mo a be Zaire ni ne nde?

2. Ma wia na be Zaire de mo do wala olo ne

Ngangga ge, le zœa na wo mbili ma gã ko sila wino wena. Tako na wa de fono 'da wa do wala olo ne ni, ne wa kša na wele hã mbili hã lo, se ne lo de to hã a de. Na me ni, wi sanc wa kpa zale te wena, ne wi mbilinc wa wia we de meno v̄ zã wa kša ni do mbili 'da wa. Ki ni ma 'danga le 'danga.

Ma wia na, le kunu sila le dati mbili, le te dè to tabi gbe dia gulu we hã wele we ke le kpa mbili kõ a, tabi we ke le i ti a i ni go. Le de ni nde le 'danga le 'da le 'danga.

3. Ma wia na be Zaire de to do nga we gala le 'da a, tako ma ne de dati. A wia we de toa, wa fo, fa mbili

4. Kpamenc do meno ngo nūi 'da le ge, wele ne a mó le. We duzu ma, ma wia na, le v̄ le zo mo te meno ni, do ma 'dangá yala iko go.

Wi ke a kš we nyongo kɔyo, ne a te à ina 'do fua li go. A de ni ne nde a kumu kɔy়়ো কুমু. Ma wia na a da galí, tabi a fi gbanda, tabi a de gë... ne a nyongo se kɔyo do dia ne.

Le te gômò te de nû, ne le do meno yala yala iko go. Le de ni, ne kolano ma e se, ne le kpá se 'bo te go, ne le 'da le ma kifi se li go. Ne kolo té se 'bo go, ne fo se dia nû mi do kpale bina, ne le kpa se ngamc do obe zã le.

Le te gbè ofclanc v̄ we kala gogo wa go. Fala ke le gba wa v̄, ne le kpa se 'bo mbé folc do nde? Ma wè na le kumu wa go. Wi ke a gba folc ne nde a bâ mbeti ne go ni, ne wa ba a, ne a futa mbili hã leta.

5. Ma wia na be Zaire futa tako

Be Zaire v̄ ka a hɔa sabels 'bu ngo ne ngbe 'de 'de ni, a wia te futa tako. Tako me a mbili ke wele kpo kpo solo ma na, ma gala ko dea to mbatinc ngo nūi ni. Mbili tako ma gala we futa wi to mbatinc, fi okelasi, oso ina we owinc ...

Tako kša sanga tñ e do ogbakš ne kpi do kpi. Mbe a tako be gole (taxes commerciales), tako li wala (taxes voiries), mbeti koa nu wi (taxes sociales)... Le zœa na, tako do gulu ne do wena. Na me ni, wi ke a bñ we futa tako, ne nde a dea 'dã mo.

Aka wenc

1. Mo t516 ombe mbulanc ngo localité 'da mo ke mo i ti na ni.
2. Futa avoka hā wele mæ a dia mo nde ?
3. Kpamenc ko le 'da mo a ge nde ? Mo wia we zo mo te na ne nde ?

4. Democratie mæ a ge nde ?

Mo tolɔ̄gba toe gɛ, ne ma be se gulu democratie hā mo.

Zé 'da fala kpo, te ko mbe nū kpo li na a Bogazangba, ne owi ngo nū ni, wa kɔ̄sa we 'dafa dea to mbati ngo nū di ni ni. Ne wa kɔ̄sa na ngo gili wino ke wa do linggamo kpo we de to nwa ni (partis politiques), ma o tale. Ne li partinc ni a: fɛa tulu, do fila tulu, do bleu tulu.

Ne parti kpo kpo zi do owino 'da a, ke wa do linggamenç 'da wa wey'dafa nū 'da wa ni. Ke gɛ a linggama 'da parti kpo kpo:

- Owi fila tulu wa na, ma wia na to nwa ngo nū (gouvernement) ma zo dia meno vɛ ke ma ngo nū ni, sa a ma gala wino vɛ de.

- Owi tulu bleu wa lengge na, wele do wele da tonç 'da a o na ke zā a kɔ̄sa ni. Ne nde wele we aka a, tabi we ba a bina.

- Owi fɛa tulunc na, ma wia na to nwa ngo nū ma zo mbe dia meno, ne nde vɛ go.

Ne parti do parti wa dəmpropagande (wa t5 we dia meno ke wa de se we wino ko le ni).

Ne do ngba soe saka owino we ho owi e mbulanc, ne wele do wele ke a do sabelé yolo 'bu ngo ne ngbe'da'da we kū da ngo ni, a nea de fala wa 'dafa we da do vote ni.

Na me ni, wa kɔ̄sa sanga nū Bogazangba 'bu nū molo. Ne wa saka owi partinc ni ko 'bili te nū ni kpo do kpo.

Lé hoa te ko 'bili te nū kpo, li ne a Boduna. Ne te ko 'bili te nū ni, parti kpo saka wi kpo we o olo li wine ko parti 'da a ni.

1. Wi ke parti 'da owi fila tulunc wa saka a ni, a a wi be mo ko kalasi, ne li a a Bosata.

2. Wi ke parti 'da owi bleu tulunc wa saka a ni, a a wuko, ne li a a Kpoboko. A wi be gole.

3. Wi ke parti 'da owi fɛa tulunc wa saka a ni, a a mbe wele ke a do gā fo m5 a boe. Ne li a a Wolosse.

Ma hoa ngba soe saka wino, ne owino ko 'bili te nū ni, wa nea vɛ de fala wa ne mba do li ngba wa we da vote ni. Ne wa fi fila nwá we saka do Bosata. Ne ombe wa saka Kpoboko, ne wa fi fɛa nwá we saka a. Ne wano ke wa saka Wolosse ni, wa fi bleu nwá we saka a. Ma nea we ho gɛa wese, ne vote ma e. Ne owino ke wa zo mo te sanduku vote ni, wa ba ma, ne wa si ne, takɔ̄ wa ndo tolɔ̄ ngo gili nwáni we i ti wi ke nwáni 'da a dɔ̄a nea ngo ongba a ni. Wa 'dafa ni do'do, ne wa kpa na:

1. Bosata wi parti 'da owi fila tulunc do owele 'do a 3.650.

2. Kpoboko wi parti 'da owi fɛa tulunc do owele 'do a 5.531.

3. Wolosse wi parti 'da owi bleu tulunc do owele 'do a 6.521.

Mo lengge na wi nea ngo ongba a a wio nde ? Wi a Wolosse.

We duzu ne, ma ke Wolosse la fɔ̄e 'da a hā

mbe nya a, ne a kulu de ko gä le ko nüi ni, li ne a Bosembata. Ne toe 'da Wolose i mo se we gala ko e mbulanc ke ma o bolo, tako nüi dungu o dia ni. Ne a zo se 'bo na owi to mbatinc wa lengge do kpasi 'da owinc ko 'bili te nüi 'da a lingga nde. Ne tala wanc bca ni, wa kpula te wa de te tonc 'da wa zi dati ni.

Le hca te ko gä le Bosembalata, ne wa te tolo owinc ko 'bili te nüi kpo kpo ngo nüi ni, ka wa saka wa ko parti kpo kpo ni. Ne ngo gili winc ni hca na me ge:

1. Owi fila tulunc wa do owele 7
2. Owi ffa tulunc wa do owele 10
3. Owi bleu tulunc wa do owele 33

Ngangga ni, ma wia na, owele 50 wa ho te ko gä le Bosembalata i, tako wa mba li ngba wa we e mbula (Parlement). Mo lengge ko partinc tale ge, winc wa do wena ni a owio nde? Mo zo ngo gili winc ngo ni, ne mo kpa se na, wi a owi bleu tulunc. Ne 'do ne wi a owi ffa tulunc, ne ngo go'do wa owi fila tulunc. Ni a wi ne da to mbati ngo nüi, wi a owi parti bleu tulunc we ke owinc wa saka wa wena. Ne wa de se toe 'da wa we sabels nales.

Ne gä wi ngo owi bleu tulunc se a Premier Ministre (Premier Commissaire d'Etat). Ne nde tala owinc ke wa ko parti 'da owi fila tulunc, tabi owi ffa tulunc, wa 'bana se de ko mba li ngba wi 'da owi e mbulanc (Parlement). Ko partinc bca ni, owele wa ne nde ?

Mbe 7, ne mbe 10. Wa sa li winc ni na wa owi bë we zu owinc (partis d opposition). Mo lengge na toe 'da owinc ni a ge nde ? Me a kpa ngba wa 'da fala fai do owinc ke wa de to mbati ngo nüi ni. Ne wa zo na owi

de to mbatinc ni wa de meno ngo nüi vë do dia ne nde. Fala ke wa zo mbe mo ko 'bili te nüi 'da wa ke owi mbatinc wa zë do dia ne go ni, ne wa të we ngo na.

Te ngo nüi ni, wa saka Président ngo ne do mbe gele ngba soe. Wa saka a dati se ne wa saka gele owi to mbatinc de. Ne a dungu dati ko gä le i do'do, se ne tala owi mbatinc wa te de ngo a de. Ngangga ni, owele 51 wa mba li ngba wa de ko gä tca, tako wa të we ngo nüi. Mo lengge na owinc 51 ni a wio nde ?

1. Nwa ngo nüi (Président)
2. Premier Ministre (1er Commissaire d'Etat)
3. Owinc ko parti 'da owi bleu tulunc 32
4. Owinc ko parti 'da owi ffa tulunc 10
5. Owinc ko parti 'da owi fila tulunc 7

Wa dea toe 'da wa ni gbaa, ne ngangga ni, ma wia sabels nales ia. Ngba soe 'da wa ma ia, ne me a 'da fala saka mbé winc. Ke ge a tale te ke wa saka do owinc ni.

Owi ffa tulunc wa do owele 29
Owi bleu tulunc wa do owele 14
Owi fila tulunc wa do owele 7

Ke ge be na odoa winc wa dë yangga do tale te ke owi parti bleu tulunc wa dea do to mbati 'da wa ni go.

Ngangga ni mo lengge na, parti ke a ne ba to mbati ngo nüi ni a ki nge nde ?

Ne parti ke a ne saka Premier Ministre ni a ki nge nde ?

Partinc bca ke wa dungu se we bë we zu wi ko le ni a ge nde ? (opposition)

Le wia we të na, nù Bozangba me a nù

democratie. Ma kɔa we tɔ na, wi a owino ngo nùi ni a wa saka owi e mbulano.

Aka we

1. Winc ke wa saka parti ke wa ne de to mbati ngo nùi ni, wa a wio nde ?
2. Ma ke ma ho we owino ke wa la toe 'da wa we de to parti, ne wa sàkà wa go ni a ge nde ?
3. Toe 'da owi ko parti opposition me a ge nde ?
4. Owino ke wa saka Premier Ministre ko parti 'da wa ni a wio nde ?
5. Gulu Démocratie me a ge nde ?

Gulu Democratie (suite)

Tèle te de to nwa ko le (pays)

Le do le ma do télé te de to nwa ko ma. Na zé télé te ke wa de do ne ni.

N. Nwa kpo a ngo tonc v̄ (dictateur)

Ko to nwa ki ni, nwa zu a kpo a a e mbulano v̄, ne owino 'da a wa de ma iko. A mbá li owino we zele linggame 'da wa go. Parlement bina.

2. To nwa ke ma do parti politique kpo iko

Ko to nwa ki ni, nwa kpo a ngo parti politique do ko le v̄. Owi e mbulano v̄, wa de te ko parti politique ni. Owino ko le ni, wa a wa saka owi h̄a mbulano ni, ne nde wa wia we saka owino ke nwa kɔa ḡe wa ni iko.

3. To nwa ke ma do ngo gili parti politique wena (Multi-partisme)

Ko to nwa ki ni, owi ko parti politique ke wa saka wa ni wa e mbula. Wa sa li to nwa ki ni na la démocratie. Owi ko lenc v̄ wa wia we le ko parti politique. Ne 'do sabale nale nale, tabi sabale molo molo, ne wa saka sanga oparti politique we kpa mbé owi e mbulano. Parti ke ma ne ngo ngbe e, ne nwa ngo ma ho Premier Ministre. Parti ki ni a de se to nwa 'do sabale 4 tabi 5, ne wa de mbé vote. Fala ke parti ki ni de toe o dia, ne wa kɔ na a de 'bo mbé ne. Ko ni go, ne wa saka mbé parti.

Tèle te partinc

Parti politique ma kpi do kpi, si ngo linggamo ke wa wia we de to mbati ngo nùi ni. Owino wa a ngo gili partinc ni o ne ma ngo fale ni, yolo gale we ho nga wili kɔ. Ne wa sa li ne na: parti gauche (si gale), tabi parti droite (nga wili kɔ), tabi parti ke ma de gbogbo ni. Le zo télé te linggame 'da opartinc ni.

Parti gauche: Wa lengge na, gouvernement h̄a zo mo te meno v̄ ke winc wa de ni, take owino v̄ wa dungu o dia, ne wa o do kpasi kpo. Extreme gauche, me a parti Communiste (ko Russie ...). Télé te parti ke ge ma kɔa na owino v̄ wa de to fala ne kpo te ko gā fono, ne wele te lènggè do fɔe 'da a iko go.

Parti droite: Wa lengge na, ma wia na wele do wele də mənɔ̄ kə a kɔ̄a ni. Né nde toe 'da gouvernement we e mbulanc̄ kə ma wia na wele tə lè kɔ̄ we mɔ̄ ngba a go ni. Né wa kpa onga soda kə wa wia we bi do ogele nūnɔ̄ kə wa fa we 'danga nūi 'da wa ni.

Parti gbogbo: Dələ partinc̄ ngɔ̄ nū gə wena, wa də gbogbo gauche do droite. Wa kɔ̄a na lo də mɔ̄ kə ma wia tə gala owi sānɔ̄ do owi kundanc̄ ni. Né nde wa kɔ̄a tə mə 'bɔ̄ na, obe winc̄ wa kpa wala 'bili we ngɔ̄ tələ tə kə wa kɔ̄a we 'danga mbilinc̄ 'da wa, tabi tələ tə kə wa kɔ̄a we dungu nə ni.

Dia mɔ̄ tə multi-partisme do 'dā mɔ̄ tə nə

1. 'Dā mɔ̄ tə multi-partisme

a) Ombe winc̄ wa fa na, ngɔ̄ gili nu lengge kpo iko hā wa mba ngba wa (tribalisme). Owinc̄ wa wia do də parti kə ma tabi a lengge nu wa iko ni. Né nde, wa dē se mɔ̄ ke na ma gala winc̄ v̄ ngɔ̄ nūi ni go. Gulu nə ma kə Président Mobutu kɔ̄a tati a parti politique tale iko. Né a kɔ̄a 'bɔ̄ na partinc̄ tale ni kpo kpo ma o kɔ̄ régions v̄ kɔ̄ Zaire gə. Né ki ni mə a dia hā.

b) Fala kə winc̄ wa ã gulu votə go, nə ombe wi kpa mənɔ̄ wa wia tə hēlē wa, tabi də propagande hā wa do dia mɔ̄, takɔ̄ winc̄ wa da votə hā wa.

c) 'Da fala mbe nə, ma wia do yulu 'dā dungu ngbala owinc̄.

2. Dia mɔ̄ tə multi-partisme

a) Owinc̄ ngɔ̄ nūi ni, wa saka owi də to mbatinc̄ 'da wa o nə kə zā wa kɔ̄a ni. Né owinc̄ kə wa saka wa ni, wa ï na, ma wia na

lo də to do wala olo nə. Ni go, nə mbé votə 'do gə, nə lo te se.

b) Fo gulu də coup d'État we kpolo to mbati ngɔ̄ nūi ni bina. Winc̄ wa wia tə kpolo ma do dia nə iko, nə nde wa gbé wele tə nə gbsa go.

c) Gouvernement də mənɔ̄ v̄ do wala olo nə ngboo. Fo usu mɔ̄ bina. We kə owi parti opposition wa di ni boe we zo mənɔ̄ wa də ni.

Tələ tə kə wi Kristo nə da do votə ni

1. Ma wia na wi Kristo sambala dati we duzu votə. We kə Gale ï ti winc̄ kə wa wia tə də to mbati do dia nə ngboo ni.

2. Ma wia na, mɔ̄ yambala linggamo kɔ̄ parti kpo do kpo, nə mɔ̄ ï ti parti kə linggamo kɔ̄ nə kɔ̄lɔ̄ dɔ̄ do mbulanc̄ 'da Gale kə le tɔ̄lɔ̄ kɔ̄ 'Buki 'da a ni.

3. Tə mɔ̄ tə èlè gə na, gulu da votə hā wele mə a na, mɔ̄ saka a, nə a də toe 'da a do wala olo nə ngboo, takɔ̄ ma gala winc̄ na wa kpasa o nə kə zā Gale kɔ̄a ni.

Aka wenc̄

1. Mɔ̄ lengge na tələ tə də to nwa kɔ̄ le kə ma dia la ngbe s a ki nge nde?

2. Parti kə ma lengge na gouvernement hā zo mɔ̄ tə mənɔ̄ v̄ kɔ̄ le ni a ki nge nde?

3. Mɔ̄ tɔ̄ 'dā mɔ̄ tə multi-partisme tale.

4. Mɔ̄ tɔ̄ dia mɔ̄ tə multi-partisme tale.

5. Wi Kristo da votə 'da a o nə wi paganc̄ nde?

6. M.P.R.

Yolo do ngba soe Mobutu d a zi do parti MPR 20.5.67 ni gbaa we h  24.4.90, me a parti kpo iko k  Zaire. N  Zairois kpo kpo a zi a wi k  parti MPR (Mouvement Populaire de la R volution). K  g  m  tale te k  MPR ma ndua zi ne ni.

Wa g ozi sanga MPR do gbak  ne ngbe'd 'de, se a ma wia we zo m  te tonc Zaire g  v  do dia na de. Ogbak  MPR ma zi ke:

1. Président de la République, (Nwa n g  n  Zaire)
2. Congrès, (Mba li ngba wi 'da og  winc v )
3. Comité Central, (Og  wi to mbatino)
4. Bureau Politique, (Owi 'dafa d a to mbati)
5. Conseil Législatif, (Owi e mbulanc "Commissaires du peuple")
6. Comité Exécutif du MPR, (Owi k  wa zo na, mbulanc ma d a t  s do dia ne nde) (Gouverneurs de régions, Commissaires de Sous-régions et de Zones.)
7. Conseil Exécutif, (Og  wi d  mbula mbatino "Commissaire d tat")
8. Conseil Judiciaire, (Og  wi 'bili wenc)

Le ne zo me ma h a h a gbak  MPR 8 ni.

1. Président n g  Zaire a 'bo Président MPR n g .
2. Congrès: Ma 'bana, ne nde do 'do fala ne ogele partino wa le se te m  'bo k  ne, ne wa sa li ma na Assembl .
3. Comité Central: Wa g ea ma do'do.
4. Bureau Politique: Parti kpo kpo se do bureau politique 'da ma.
5. Conseil L gislatif: Wa saka se owino

sanga opartino tale ni. Wa sa li wa na Parlement.

6. Comité Ex cutif du MPR: Wa g ea ma do'do.

7. Conseil Ex cutif: Me a mba li ngba wi 'da Ocommissaire d tats. Parti kpo kpo se do owino 'da a di ni boe.

8. Conseil Judiciaire: Wa se do we k  parti politique kpo bina, we k  wa a wi g ap we sanga partino ni.

J.M.P.R.

D a kpo k  MPR ni, wa d a 'bo JMPR, ne JMPR me a kpo mbee gbak  MPR, ma mba li obe Zaire v  ka wa te h  'bu sabale tale go ni. D a toe 'da JMPR me a be dia wala h  obenc na wa saka. JMPR be dia d a to, dia mbula do s a li h  obe Zaire na, do 'do, ne wa zo m  te le 'da wa do dia na.

Aka wenc

1. Mobutu d a MPR do sabale ki nge nde ?
2. Mobutu a nwa n g  MPR di d  ni nde ?
3. Gulu JMPR na ge nde ?

7. Zuma d l  li n g  n  Zaire do band 

a. Zuma d l  li

On  v  wa do zuma d l  li. Li zuma d l  li n g  n  Zaire a "La Zairoise".

Wi ga zi zuma ni dati a nwa 'da le Mobutu Sese Seko. A ga ma te Mbuji-Mayi, te k  Kasai k  si 'biti gba wese (Oriental) do k  zek  18/12/71.

Fala k  wa ndo ga la Zairoise, ne ma wia na, le kulu n g , ne le b lo te le gbaa h 

ma e do'do ss ne de. Zuma do francais ma
ke:

VVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVV

Zairois dans la paix retrouvée,
Peuple uni, nous sommes Zairois.
En avant, fiers et pleins de dignité,
Peuple grand, peuple libre à jamais.
Tricolore, en flamme-nous du feu sacré
Pour bâtir notre pays toujours plus beau,
Autour d'un "Fleuve Majesté" (bis)
Tricolore, au vent ravive l'idéal,
Qui nous relie aux aieux à nos enfants,
Paix, justice et travail! (bis)

VVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVVV

Lengge ko la Zairoise ma ke:

Zairois le kpa mbé dungu fio.
Le Ozairois le mba li ngba le kpo.
Le né de dati do yangga, do dí wena.
Le hoa odoa wele, ne le 5 'bo ti mbula 'da
ogelete wele go.
E ko langinc tals te bendele 'da le ni,
ma dã gba ss we hã le.
Takc na le de le 'da le, hã ma de de dati
fai,
De te nu gba fua li 'da le. (bis)
E ko bù yaka bendele 'da le ke ma do langi
tale,
ke ma mba li oyaa le, do le, do obe zã le
ni,
Dungu fio, gbälã we, do dea to. (bis)

Ma wia na obe Zaire vë wa i ga "La
Zairoise" do dia na.

Yambala me

Mo yámbálá we ga ``La Zairoise'' do
français.

b. Bendele

Bendele ma a gbau
tulu ke wa da olangi
te'de. Langinc ni,
owinc ngo nù kpo kpo
wa saka ma, ne ma ho
langi 'da wa.
Bendele 'da le obe
Zaire do langi tale:
tolo nwá, do kasiä,
do fila langi.
Langinc ni kpo kpo
do gulu ne boe.

Tolo nwá: ma be otenc do osa'denc ngo nù
'da le ge.

Do kasiä: ma be kpamenc ti nùi 'da le ge.

Fila langi: ma gba ta zu le ngo onya le ke
tokc te wa a zi nù we lipanda 'da le ni.
De gbogbo zã bendele 'da le ni, wa 'bili ma
korr ni. Ki ni ma be na, obe Zaire vë wa
mba li ngba wa kpo.

Kô wi ke ma 'bia we gbogbo zã bendele ni be
na, le ne de dati.

Fala ke mo la, ne nde wa te gboto bendele
de ngo tabi de nù, ne ma wia na, mo yolo
nù gbaa hã ma sokpo do'do ss ne de.

Aka weno

1. Bendale 'da le obe Zaire, ma do langi ne nde ? Me a langi ge nde ?
2. Gulu langi kpo do kpo à ge nde ?

8. Les armoiries, la devise du Zaire et les jours fériés

a. Les armoiries du Zaire

Armoiries: Me a tèle te dā tabi gəze mo ke owele wa saka na, ma be linggamo zu wa. Te ko le Zaire, armoiries 'da le ma mba li gili we molo, me a ka ga:

- Zu gə

- Gogo folo

- Sele do kandolo

- Nwá 'bete

- Ta ke wa koma Paix, Justice et

Travail

(Dungu fio, Gbälä we do Daa to).

Gulu weno kpo do kpo ke dānc ni ma be ge hă:

1. Zu gə: Ma tə gulu ngawi 'da be Zaire do hă ză 'da nwa ngo le, ke a gala do wa ko le ni.

2. Gogo folo: Ma be kpame 'da Zaire yolo ngo gili sa'deno zamb i do wanɔ wa dala wa dala ni.

3. Sele do Kandolo: Ke gə ma be ngawi 'da oyaa le ke wa bi zé bole we duzu kpa dungu fio ke le do ma sco ga.

4. Nwá 'bete: Ma be kpameno və ngo nū Zaire ga o ne 'bete, kafe ...

5. Ta: Ma be kpameno ke ma usu tē e ti nū. Ma a omo bolo o ne: diamant, or.

b. Devise du Zaire

Devise: Ma a lengga ngawi we 'dafa le. Zaire te me 'bo do lengga ngawi mō a boe. Ma a lengga tales:

1. Dungu fio (paix)
2. Gbälä we (justice)
3. Daa to (travail)

1. Dungu fio: Ma be tales te le ka bolo ma ia ne gbe ngba wi yala yala iko 'bo bina.

2. Gbälä we: Ma tə na, wele və wia we de saka dea mo. Mo mō wele me a ke 'da a.

3. Daa to: Ma a tale te ke wele do wele a do ngawi we duzu de to, tako ma gala nu fale kula 'da a, do le 'da a, tako ma plà de dati.

Devise ma gba ta zu le ngo mènço ke ma do gã gulu ne wena, ne le wia te de ma na, le 'da le ma ne dati do dia ne.

Aka weno

1. Mo tâlî mènço molço ke wa mba li ma ko armoiries 'da le ni ?
2. Gulu mènço ni kpo do kpo a ge nde ?

c. Les jours fériés (Tû enggano)

1 janvier: Bonane (Bonne Année. Gulu na na: e ko mbé sabale ma la o dia.)

4 janvier: Engga we lengge do winc ke tokô te wa a zi nû we duzu lipanda 'da le.

24 avril: Engga we Troisième République

1 mai: Engga daa to

24 juin: Engga 'da owi gbe koyc

30 juin: Engga lipanda

1 août: Engga 'da owi ko wi.

14 octobre: Tû kula 'da Mobutu, Engga 'da obenc

27 octobre: Tûi ke wa ia li Zaire zu mo tale: nû, li do mbili.

17 novembre: Engga 'da osodano

24 novembre: Tûi ke Mobutu hça nwa ngo nû Zaire

25 décembre: Tû kula 'da Yezu

Aka we

Mo tâlî gulu tû enggano vë.

9. Daa to mbati ngo nû Zaire

1. Wa kâa sanga nû Zaire do Région 'bu, ne wa e 'bo gâ le Kinshasa ngo na, ne ma ho 'bu ngo ne kpo. Wa kâa sanga Régions do Sous-région, ne ko Sous-région ne wa kpa Ozone. Ko Ozoneno ne wa kpa Oollectivité, ko ko Collectivité ne wa kpa Groupement, ko Groupement ne wa kpa Localité tabi olenç.

Li Région ko Zaire ma ke:

1. Région Bandundu:	Le nwa:	Bandundu
2. " Bas-Zaire:	"	Matadi
3. " Equateur:	"	Mbandaka
4. " Haut-Zaire:	"	Kisangani
5. " Kasai-Ouest:	"	Kananga
6. " Kasai-Oriental:	"	Mbiji-Mayi
7. " Maniema:	"	Kindu
8. " Nord-Kivu:	"	Goma
9. " Sud-Kivu:	"	Bukavu
10. " Shaba:	"	Lubumbashi
11. Gâ le Kinshasa.		

2. Wa saka ogâ wi na, wa dungu nwa ngo 'bili te nûi.

Ngo Région wi a: Gouverneur
Ngo Sous-Région do Zone: Commissaire
Ngo Collectivité do Groupement: Chef
Ngo Localité do le: Kapita

3. Vote

Be Zaire v̄ k̄ a hoa sabels 'bu ngo na ngbe'de'de, (18 ans) ia ni, a wia te da vote we saka onwa ngo nūi 'da a. Ko Zaire ge, le da vote we saka:

Nwa ngo nūi 'da le (Président de la République)

Owi t̄s we ngo le (Commissaire du Peuple)

Ogā wi ngo lens (Conseillers de Collectivité, Zone, Région ou de Localité).

Fala ke wèle b̄ we da vote ne nde a dea 'dā mo. Ma wia na, le saka wi ke le i na, a de se toe do hā zā, do dia ne ngboo ni. Le te sākā tati a wi na mō le, tabi yali ngba le, tabi wi ke a hā mbili hā le ni go. Le de ni, ne nde le 'danga le 'da le 'danga.

Tale te da vote

We da vote, ne wa hā karts vote hā mo, ne mo de li wi ke mo k̄sa we saka a ni de li karts k̄ mo ni, ne mo fi karts ni te fala ke wa 'dafa we ma ni.

4. Dea to 'da Commissaire du Peuple

Ocommisnaire du Peuplens wa mba li ngba wa, ne wa yambala mbula we e ngo le, tak̄ ma ne do dia ne. Ne wa zo 'bo na, mbulans wa ia ni ma ne do dia ne nde? Ko sabels kpo, ne wa mba li ngba wa fala b̄oa te Kinshasa. ndo le 15/3 we ho le 13/6, de 'do ne le 15/9 we ho le 15/12.

Aka wens

1. Wa k̄a sanga nū Zaire do région ne nde ?
2. Mo t̄sli li région, sous-région, zone,

collectivité, groupement, do localité 'da mo.

3. Mo sa li nwa ngo collectivité do groupement, do localité 'da mo.

4. Mo t̄sli tale te wi ke mo wia we da vote hā a na a ho nwa ni.

10. F.A.Z. do Dea to genc ngbangga

a. F.A.Z.

Osoda Zaire v̄ wa mba li ngba wa de ko FAZ (Forces Armées Zairoises), gulu ne na: "Ngawi bolonc ngo nū Zaire".

Te ko FAZ, ombe sodanc wa yambala bi bolo do avion, ombee ne wa yambala bi bolo 'do li, ne ombee ne wa yambala bolo ngo nga nū.

Mbe toe 'da osodanc:

Owi fēa ndasanc wa yolo li wala, ne wa zo mbeti ngo tutuku do kamiš, ne wa zo na wa futa tako ngo ne futa nde? Ne wa zo 'bo na wi ba kamie yambala ma, ne a ba mbeti ne nde?

Ombe wa he'de gele tulu iko, ne wa yengge we fa wi de 'dā mo - BSRS (Brigade Spéciale de Recherche et de Surveillance)

Ombe wa a wi bi bolo ngo le 'da le, tabi ngo gele lens ka le zele ngba le do wa dia ni. Ndakisa: Wa nea zi Tchad, Ouganda

...

Aka wens

1. Gulu FAZ na ge nde ?

2. To 'da FAZ a ge nde ?

3. Gulu ka 'da fala mbe ne na FAZ ne ko gele lens we ge nde ?

4. Mo t̄sli tale te wi ke a dia soda ni.

b. Dea to gono ngbangga

Ngo nū Zaire vē, yolo ngo be leno gbaa we ho kō gā leno, owi 'bili we wa boe. Fala ke wele kpa ngbangga do ngba a, ne a ne do ma dati wa, ne wa 'bili ma.

Sanga owi 'bili weno ngo nūi 'da le, ogba dōa wa wena wa yambalā kelasi 'bili we go, ne wa de toe ni do hā zā wa iko (Juges coutumiers). Ne ombee wa yambala kelasi 'bili we yambala (Magistrats). Ne wa de tono 'da wa kō gā leno, do kō gā tōa 'bili weno. Wa wia we 'bili we do bolo ne, o ne ke mbula kō le tōa ni.

Te zā tōa i, kapita do okumuno 'da a wa wia we 'bili be ngbanggano sanga owi kō leno. Fala ke ma te kafi, ne wa la do ma dati chef de collectivité, ne a do owi 'bili weno 'da a, wa gono ma.

Ombe ngbanggano ma a gā ngbangga, ndakisa wele ngo fo. Ngbangga ki ni, wa wē te 'bili ma de kō le i go, we ke me a gā ngbangga. Ma wia na wa ne do ma dati commissaire de Zone, ne a do owi 'bili weno 'da a wa gono ma.

Ngbanggano ke ma gā wena ni, ndakisa o ne ngbangga gbea wi, wa tō ma te Parquet, dati owi 'bili weno ke wa dea kalasi ne dea ngboo ni. Nwa ngo Parquet wi a Procureur de la République.

Fala ke mo zo na, wa gono we 'da mo do bale, ne mo wia we aka na, wa de mbeti hā mo na, mo la do ngbangga 'da mo de dati.

Aka weno

1. Fala ke wele yambala kelasi 'bili we, kō a sekpo ni, ne wa sa li a na ge nde ?
2. Mo t515 tels te wi ke a a dia wi 'bili we ni.
3. Fala ke owi Kristo baa wa do we sanga ngba wa ni, ne ma dia na wa ne do ma hā owi

11. Dungu nza 'da Président de la République

Mobutu Sese Seko Kuku Ngbendu Wa Za Banga

1. Fala kula do kō tōi do nu félé kula

Wa kua Président de la République, Citoyen Mobutu do kō zéke 14, zéke 'da 10, sabelé 1930 te Lisala, kō Sous-Région Mongala, Région Equateur. Li naa a Yemo, ne li baa a Gbemani. Gbemani fia zé do sabelé 1938, ne naa a Yemo fe zi de do kō zéke 18, zéke 'da 5 sabelé 1971.

2. Yambala mēnō 'da a

Mobutu dea école primaire 'da a te Mawiya (Libenge), ne école secondaire te Mbandaka.

3. Tonc ke a dea gbaa we ho sōs qe

'Do ke wa fua a te kalasi do'do ni, ne a le kō to tulugi, ne wa tombo a te Luluabour (Kananga) do sabelé 1950, ne a kpa br'evet. A dea kelasi ni we to secrétaire - comptable do sabelé 1952. 'Do ne, ne wa ba ngba wa do wi fio Mama Antoinette do sabelé 1956. 'Do ki ni, ne a la fala to soda, ne a ho journaliste (wi tō we kō radio tabi wi koma mbeti kō journal). We duzu ki ni, ma ke ma hūi zi wala hā a na, a ne te gā mba li ngba wi te Putu i do zéke 'da kpo, sabelé 1960 we 'dafa we lipandasi (Table Ronde de Bruxelles).

'Do ki ni, 'bo ne a ho secrétaire particulier (wi koma usu weno 'da nwa) 'da

wi fio Lumumba do sabelé 1960-1965. Né yolo te kš zéke 30, zéke 'da gazéle 1960 ke le kpa do lipandasi ni gbaa we ho te sabelé 1965 ni, le 'da le Zaire ma zi do dungu fio bina. Menc vš zi do wala olo né go. Ma ke ma néa we ho do tû zéke 24, zéke 'da 11 sabelé 1965, né Mobutu ba to nwa Zaire do kša zá 'da osodanc te ko "Armée Nationale congolaise". .

4. A dëa M.P.R.

Ma néa we ho te kš zéke 20 zéke 'da 5 sabelé 1967, né a dë M.P.R., 'do né, né a dë J.M.P.R. A 'bana zi nwa ngo MPR 'do sabelé 'bu né bca ngo né tale.

5. A ndua nyanga Troisième République

Ma néa we ho kš zéke 24 zéke 'da 4 sabelé 1990, né a ndua nyanga Troisième République. Né a t a na wa de se to nwa ko le do ngo gili parti politique, né nde ma se tale iko.

Aka wenc

1. Li g a nwa leta 'da le a ge nde ?
2. Wa kua Pr sident Mobutu i do nde ? Do kš t  ki nge nde ?
3. Me ke Pr sident Mobutu d a ma dati na a ba to nwa Zaire ni a ge nde ?
4. Gulu ke le sa zi li Mobutu na Pr sident Fondateur we ge nde ?

12. D a na 'da Zaire do ogele lenc

Ngo n  Afrika, olen  v  ke ma kpa lipandasi ia ni, wa mba li ngba wa kpo, né wa sa li mba li wi ni na OUA (Organisation de l nit  Africaine) Gulu né na: ``Obe Afrika wa mba li ngba wa kpo.'' Na me ni, le 'da le Zaire ko OUA boe.

Né ngo n  v , olen  ke wa ti mbula m  gele ngba wa bina ni, wa wia we le ko g  mba li ngba wi ke wa sa li ma na ONU (Organisation des Nations Unies). Gulu né na: ``Mba li ngba wi 'da olen  nyanga nza g .''

We le ko ONU, né ma wia na, le kpo kpo ke ma kpa lipandasi ia ni, wa de mbeti, né wa go we le ko g  mba lí ngba wi ni. N  onwa ngo ONU wa yambala ngo né h  ma we li wa, né wa k .

Olen  ko ONU, wa mba mbe mbili 'da wa we gala do ngba wa ke wa ko s  ni.

Aka wenc

1. Gulu OUA na ge nde ? Toe 'da ma a ge nde ?
2. Gulu ONU a ge nde ? Toe 'da ma a ge nde ?
3. Me ke mo yambala ko 'buki g , né ma gala mo de wena ni a ge nde ?